

QUE É UN LEIRÓN?

contos do TÍO-VIVO

Xosé Salvadores

Antonio Martínez Pernas

- Que é un leirón?

- Un lirio? É unha rata grande!

Esta vén sendo a resposta habitual. E é verdade: podemos chamar leiróns ás ratas grandes, principalmente ás de auga. É preciso recorrer a xente esperta para que nos fale doutros animalíños que habitan nas nosas fragas. Son tamén roedores que roen landras, castañas..., dedos e o que se lles poña por diante. Non son grandes, son pequenos, e moi guapiños. Confúndense con ratos, mais non o son: son roedores, pero doutra familia moito máis distinguida, os glíridos.

É unha mágoa que se descoñezan estes bichiños, dos máis atractivos da nosa fauna.

Hai dous leiróns ben diferentes. Un é o leirón rilón, que anda estudando Ramsés coa xente de ADEGA, e outra xente tamén entusiasta, polas Serra do Invernadoiro. Pero eu quero falar do outro, do que eu teño visto polo noso país, que é máis pequeniño e bonitiño, é o chamado leirón careto (*Eliomys quercinus*).

Se alguén ten oído falar algo dos leiróns, que non son ratas, saben que son uns durmiñóns, e a sona vénlles merecida por botarse a durmir nos duros invernos agardando mellores tempos. Hibernan nas profundidades das fragas nun acondicionado, cómodo e quente buratiño que lles serve de cuarto. E se non é inverno, dormen polo día, saíndo repoñer enerxía na hora do lobo e dos morcegos, cando cae a noite e as luces perden forza; así que, velo resulta difícilísimo, pese a estar distribuído por todo o noso territorio.

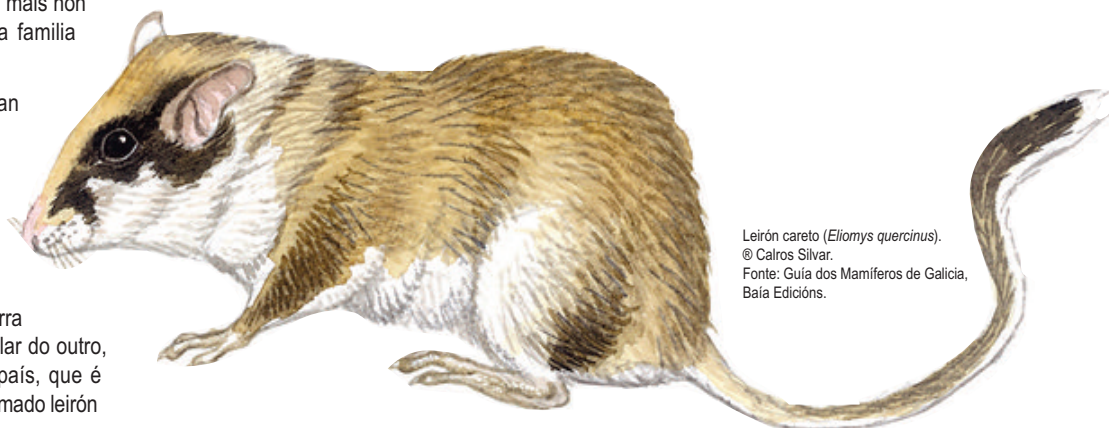
Polo feito de ser tan discreto, crepuscular, metido nas fragas, pequerrecho, é moi difícil de ver. Eu só o vin un par de veces, e xa son moitos anos que ando pendente da fauna que nos acompaña. A primeira vez foi hai máis de tres décadas. Quedei admirado e non o esquecín xamais. Foi cando a concentración parcelaria destruía varias parroquias do concello de Frades. Naquel fragor de "pás" tirando carballos e valados e movendo toneladas de terra para destruír todo o que parecece ou simplemente cheirase a galego, que niso consistía a concentración, estaba un leirón careto asustado que me mirou desde dentro dunha silveira que aínda se mantiña en pé. Ollei sorprendido para el e coas mesmas desapareceu ao instante, mentres eu lle desexaba sorte naquel caos provocado polo "progreso" que chegaba para traer o abandono

masivo da especie que anda sobre dúas patas e se considera a máis intelixente.

Aquel breve encontro chegou para apreciar sen dúbida o micromamífero máis riquiño de todos os que conviven connosco. Era diminuto (60 gr.), ollos grandes de acibeche cun anteface negro, que lle daba un aspecto de pequeno ladroeiro ou ladroeira, resaltando nunha cara branca, cor que continúa pola barriga até o extremo do rabo. No rabo hai que pararse porque ten o seu aquel. O rabo é peludo máis ou menos abrancazado e remata nun penacho, que vén sendo negro na parte superior. Estes pelos serven para diferenciar as dúas especies ibéricas, mais, o curioso é que pode desprenderse do rabo como maña defensiva cando se ve ameazado por un depredador. Todo un exemplo de táctica do pequeno que non pode enfrontarse con inimigos moito maiores, neste caso, gatos bravos, xenetas, martas ou aves rapaces.

Tiveron que pasar 30 primaveras polo menos para que volviera encontrarme cun leirón careto. Foi o ano pasado na Mariña. Tampouco a situación foi moi agradable. O corpo sen vida do leirón estaba á beira da estrada, nas proximidades do castro sobre o que asenta a igrexa de San Xorxe no concello de Lourenzá. Non creo que fose a oficios, pero o paso pola estrada parece que lle xogou unha mala pasada.

En todo caso, alegreime por confirmar que agora cando vaia á Mariña estarei acompañado por algún simpático leirón careto que estará durmindo naqueles montes, malia estar tan degradados polo monocultivo do eucalipto.

Leirón careto (*Eliomys quercinus*).
© Carlos Silvar.
Fonte: Guía dos Mamíferos de Galicia, Baía Edicións.

X. Salvadores

Leirón atropelado na Mariña.

CANTROXO (*Lavandula stoechas*)

Marga Miguens

Manuel Lorenzo

Se pensamos nesta planta, vennos a cabeza o significado de limpeza, polo seu aroma tan intenso e especial. Pero é que ademais o seu nome provén do latín, *lavare*, que significa lavar, limpar...

Á *Lavandula* pódenselle engadir até 60 apelidos, tantos como diferentes especies existen. As máis coñecidas son a *Lavandula officinalis*, *L. angustifolia*, *L. dentata*, e a *L. stoechas*. Esta última é a que máis abunda en estado silvestre, sobre todo, nos montes da provincia de Ourense, e dela imos descubrir as súas numerosas propiedades.

O apelido *stoechas* provén dun grupo de illas situadas diante de Marsella, onde medra tan abundantemente que, segundo as lendas, en días de néboa o seu aroma servía de guía aos timoneiros.

En galego, coñecémola co nome de cantroxou ou cantroxíña e atópamola polas zonas costeiras de Pontevedra e A Coruña, pero en moita menor cantidade que en Ourense. Na costa, gústalle os solos areosos e pouco fondos, os lugares soleados e, ás veces, baixo os piñeiros. No interior, en Ourense e o sur de Lugo, o cantroxou busca os solos graníticos, soleados e abrigados.

Din que a súa orixe está no Mediterráneo, e quizais por iso, era moi coñecida polos romanos, que a utilizaban como deterxente. Pero non se sabe ben se foi debido á súa eficacia no lavado ou pola agradable esencia que desprende. Dun xeito ou doutro, na actualidade é considerada no mundo como unha das plantas aromáticas e medicinais por excelencia.

O cantroxou non é unha planta herbácea, xa se considera un pequeno arbusto perenne porque pode alcanzar até 1 m de altura. Os seus talos son cadrados e as follas son dunha cor gris azulada, estreitas e dispostas unha fronte á outra.

As flores son violetas e compostas de 5 pétalos, dispóñense xuntas formando unha espiga que remata nun penacho de 2 a 8 follas grandes, tamén de cor morada intensa. Estas espigas saen na primavera e continúan aparecendo até ben chegado o final do verán. É das flores de onde se extraen todas as substancias que nos serven para elaborar os remedios para combater diferentes doenzas.

Un destes remedios é ben sinxelo e moi agradable. Simplemente, poñemos 50 g de cantroxou nun litro de auga quente e logo engadímolo á auga da bañeira, conseguindo así un efecto relaxante, recomendado para casos de hipertensión ou taquicardias, e incluso para tratar a reuma. Igualmente, o seu bafo é útil para tratar infeccións respiratorias como o catarro ou a bronquite. A súa infusión é un estupendo tónico para a pel graxa e para tratar o acne porque é antiséptica. Se facemos gargarexos coa infusión de cantroxou, podemos desinfectar a boca grazas ao seu poder anti-bacteriano.

Algo máis elaborado, como o óleo-macerado de cantroxou, é utilizado para dar masaxes naquelas zonas doridas, porque ten propiedades anti-inflamatorias e analxésicas.

Pero non só podemos usar o cantroxou externamente, a súa infusión é unha grande aliada do sistema dixestivo, indicada para tratar as náuseas, os gases..., e tamén se un día nos excedemos co xantar.

Como tantas outras plantas medicinais, tamén ten detrás varias lendas. Unha di que o cantroxou é efectivo contra as picaduras de animais venenosos, e que os cazadores dos Alpes sempre levaban consigo unhas flores de cantroxou para tratar os seus cans, no caso de que fosen mordidos por algunha víbora.

O que non é unha lenda é o seu uso para protexer a roupa da traza, simplemente colocando ramiños de *Lavandula* dentro do armario e macetas nas ventás para afastar os mosquitos e as moscas.

O MEL DE CANTROXO

As abellas adoran esta planta pola grande cantidade de néctar que teñen as súas flores, considerada unha boa flora apícola. Tanto é así, que en Francia existen inmensas plantacións de cantroxou, para que estas amigas fagan o seu mel.

O mel de cantroxou é considerado unha *delicatessen*, xunto con outros meles mono-florais, como o de tomentelo, do que falaremos noutra ocasión.

Deberíamos ter varios exemplares no noso xardín ou horta para que a desfruten as abellas e para aproveitar as súas numerosas propiedades cando nos faga falla. Ademais, e non menos importante, poderíamos plantala para deleitar dous dos nosos sentidos, a vista e o olfacto.

